

FELSEFE DÜNYASI

2007/2 Sayı :46 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi
Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hakan POYRAZ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ
Yrd. Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK / ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ
P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:
Vakıfbank Kızıtlay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358 Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

ÇAĞDAŞ HERMENEUTİĞE DOĞRU: SCHLEIERMACHER VE GENEL HERMENEUTİK

Vefa TAŞDELEN*

Giriş

Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher 1768–1834 yılları arasında yaşamış Alman ilahiyatçısı, filozofu ve eğitimcisidir. Çağdaş Protestan ilahiyatının kurucusudur. Klasik filologdur. Filoloji konusunda en iyi bilinen çalışması, Platon üzerinde yaptığı çalışmadır. Platon'un diyaloglarını Almancaya çevirmiş, onları, giriş yazıları ve açıklayıcı notlarla birlikte yayınlamıştır. Schleiermacher, daha çok hermeneutik üzerindeki görüşleri ve çağdaş hermeneutiğe olan etkileri/katkıları ile tanınır. Görüşlerini ilkin aforizmalar şeklinde yazmış daha sonra bu görüşlerini ayrıntılandırmıştır. 1810–1834 yılları arasında Berlin Üniversitesinde Protestan teolojisi kürsüsünde görev yapmış ve hermeneutik konusunda dersler vermiştir. Ölümünden sonra, 1838 yılında, öğrencisi F. Lücke, hermeneutik konusundaki görüşlerinin özünü yansıtan ve 1819'dan sonraki çalışmalarını ihtiva eden *Hermeneutik ve Eleştiri (Hermeneutik und Kritik)* adlı kitabını yayınlamıştır.

Bu makalede, Schleiermacher'ın genel hermeneutiğini ortaya koyan görüşler ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılacak, bu anlayışın hermeneutiğin evrimi içindeki yeri araştırılacaktır. Bunu sağlamak için, makale boyunca başlıca iki ana soru üzerinde durulacaktır: Friedrich Schleiermacher'ın genel hermeneutiği nasıl bir hermeneutik anlayış öngörür? Geleneksel hermeneutikten hangi noktalarda ayrılır ve çağdaş hermeneutiğe hangi noktalarda katkı sağlar?

1. Anlamanın Bir Sorun Olarak Ortaya Çıkışı

Schleiermacher'e kadar hermeneutik, "teolojik hermeneutik", "filolojik hermeneutik" ve "hukuk hermeneutiği" gibi özel türleri olan bir disiplin, bir anlama ve yorumlama kuramı olarak ele alınıyordu. Anlama, zaten kendiliğinden ortaya çıkan normal bir süreç olarak görüldüğünden, hermeneutik faaliyet, yalnız metnin veya konuşmanın kapalılık durumunda yardımına gereksinim duyulan bir anlama ve yorumlama kuramı olarak işlev görmekteydi. Anlama, hermeneutik gelenek içinde ilk defa Schleiermacher'le birlikte bir sorun haline gelmeye başlamıştır. O, anlamayı kendiliğinden gerçekleşen olağan bir durum olarak görmez. Normal olan anlama değil, anlayamamadır. Bu nedenle, hermeneutik, sürekli yardımına gereksinim duyulan bir anlama sanatı ve bilimdir. Schleiermacher, bu bilimin/sanatın işlevsel hale gelebilmesi

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

için kurallar koymaya çalışmıştır. Dolayısıyla çağdaş hermeneutik metinlerin ve ifadelerin anlaşılmasına değil, anlaşılmaması durumuna dayanır ve varlığını bu gerekçeden alır. Schleiermacher 1809-1810 kışında yazdığı “Genel Hermeneutik”in girişinde şöyle der: “Hermeneutik, söylemin anlaşılmaması durumuna dayanır: geniş anlamda, ana dildeki ve gündelik yaşamdaki yanlış anlamayı ihtiva eder.” Hermeneutik, yalnız anlamadaki kapalılıkla değil, daha anlama isteğinin kendisiyle birlikte ortaya çıkar. Buna göre, anlayamama, anlama isteğini önceler. Çünkü anlama isteği, metindeki kapalılığın, bulanıklığın ve belirsizliğin bir sonucudur.¹

Schleiermacher, “anlama zorluğundan”, “anlamama” ve “yanlış anlama” durumlarından söz eder. Önündeki sorun anlama, dahası “doğru anlama”dır.² Filolojik çalışmalarda hermeneutiğin yardımı çağırıldığı en önemli konulardan biri, yabancı veya eski bir metni, aradaki mesafeye karşın yaşayan dilde anlaşılabilirliğini sağlamaktır. Anlamanın ve yorumlamanın bu anlamı kapsamında Hermeneutik Schleiermacher’e kadar da uygulanmaktaydı. Ona göre zorluk, geleneksel hermeneutikte anlaşıldığı üzere, yalnız arada belirli bir zamansal, dilsel ve kültürel mesafenin bulunduğu eski metinleri anlamada veya bir anlam kapalılığı durumunda değil, gündelik yaşamda, insanlar arasındaki sıradan konuşmalarda ve yazışmalarda bile yaşanır. Bu nedenle anlayamama durumu, klasik hermeneutikteki anlamanın yerini alır ve anlama, belirli süreçlerden geçerek ortaya çıkar. Bir anlama sanatı olarak hermeneutikten söz edilecekse öncelikle anlamanın kendiliğinden ve rastlantısal olarak gerçekleşen bir durum olmadığı, aksine bir sanat ve bilim yardımı ile ortaya çıkabileceğinin kabul edilmesi gerekir. Schleiermacher, anlamamayı değil, anlayamamayı normal bir durum olarak gördükten sonra, hermeneutiği genel bir anlama sanatı olarak temellendirmeye çalışır.

2. Bir Anlama Sanatı Olarak Genel Hermeneutik

Schleiermacher, özel hermeneutiklerin eksikliğine ve yetersizliğine dikkat çekerek konuya giriş yapar. Hermeneutik mevcut haliyle bilimsel bir nitelik kazanmamıştır. Ona göre, “Özel hermeneutik, hem tür, hem de dil bakımından, hiçbir bilimsel talebi karşılamayan bir gözlemler toplamıdır. Konuya ilişkin kurallar olmadan, ancak özel durumların alışkanlıklarına dayanarak anlamayı başarmak, pürüzlü bir süreçtir.”³ Bu eksik ve tesadüfî sürecin eleştirisi sonucunda da, bir genel hermeneutiğe olan ihtiyacın vurgulanması söz konusu olur. Özel hermeneutikler, anlamanın genel yasalarından yoksun bir deneyimler toplamı olarak görülünce, anlamayı bir sistem ve bilim haline getirecek bu hermeneutik biçimine duyulan ihtiyaç belirgin hale gelir. Schleiermacher, dini metinlerin yorum ilkeleri ile seküler metinlerin yorum ilkeleri

¹ Friedrich Schleiermacher, “General Hermeneutics”, In *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, Trans. And Ed. Andrew Bowie, ss. (227–268), Cambridge University Press. Cambridge, 1998, ss. 227-228.

² Friedrich Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, Trans. And Ed. Andrew Bowie, Cambridge University Press. Cambridge, 1998, s. 3.

³ Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 6.

arasında hiçbir farklılığın olmaması gerektiğini sürekli vurgular. Bu nedenle *Hermeneutik ve Eleştiri* kendisinden önceki hermeneutik ve felsefe geleneğine karşı bir başkaldırıdır.⁴ Gerçi Hermeneutiğin, yalnız kutsal metinlerin yorumu olmaktan çıkarılıp, tüm insan ifadelerinin yorumu haline getirilmesi konusunda Schleiermacher'den önce de düşünceler öne sürülmüştür. Sözcülemi, Johann Conrad Dannhauer, 1630 yılında yayınlanan *İyi Yorumcu Fikri (Idea boni Interpretes)* adlı kitabında, genel hermeneutik adı altında "evrensel" bir hermeneutikten söz eder. Grondin, bunun, teolojik olmayan evrensel hermeneutik yolunda hatırı sayılır bir aşama olduğunu söyler.⁵ Aynı şekilde, Johann Heinrich Ernesti, 1699 yılında yayınlanan, *Seküler Hermeneutiğin Doğası ve Kuruluşu Üzerine (De Natura et constitutione Hermeneuticae profane)* adlı eseri ile, hermeneutiğin, din dışı metinleri anlama ve yorumlama sanatı olması görüşünün gelişimine katkı sağlar. Aynı şekilde, hermeneutiğin, yalnız kutsal metinlerin değil de, genel olarak yazılı ve sözlü bütün ifadelerin anlaşılması sanatı olması gerektiği fikri Johann Martin Chladenius'ta kendini yineler.⁶ Ancak bu görüşün ilk defa Schleiermacher'in çalışmalarında bir sistematığe ve felsefi derinliğe kavuştuğu söylenebilir. Hermeneutiğin, özel hermeneutikten genel hermeneutiğe geçişi, düşüncenin evrimi içinde önemli bir aşamadır. "Özel ya da bölgesel hermenötiklerin genel hermenötik şeklini alması, konuyla ilgilenenler tarafından, Copernicus'un astronomideki köklü değişimine eş değer kabul edilir. Özel hermenötikler konusu kutsal, ya da profan, şiirsel, ya da hukuki olsun; belirli metinlerin ve metin kategorilerinin anlaşılmasıydı. Oysa genel hermeneutik, konusu ne olursa olsun 'metin metindir' anlayışından hareket ediyor ve metinler arasındaki ayrımı kaldırıyordu. O, bir şiiri, ya da kutsal bir metni anlamının aynı ilkelerle mümkün olabileceğini ileri sürüyordu. Bunda pozitif bilimlerin açıklayıcı yöntemi karşısında insan bilimlerine ait özgün bir yöntem arayışının rolü olduğu inkâr edilemez."⁷

Schleiermacher, hermeneutik sözcüğünün etimolojisinden hareketle bazı çözümlenmelerde bulunur. Buna göre hermeneutik, (1) bir kişinin, düşüncelerini doğru bir şekilde sunması/ifade etmesi sanatı, (2) bir başkasının ifadelerini üçüncü bir kişiye aktarması sanatı, (3) bir başkasının düşüncelerini doğru bir şekilde anlaması sanatıdır. Üçüncü maddedeki "anlama"; birinci maddedeki "sunma/ifade etme" ve ikinci maddedeki "aktarma" arasında aracılık yapacaktır.⁸ Buna göre, hermeneutik sürecin birinci aşamasını düşüncelerin ifadesi, ikinci aşamasını düşüncelerin anlaşılması, üçüncü aşamasını ise sunulan ve anlaşılan düşüncelerin bir başkasına aktarılması

⁴ Andrew Bowie, "Introduction", In Friedrich Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, pp. (vii-xxx), Cambridge University Press, Cambridge, 1998, s. xiii.

⁵ Jean Grondin, *Introduction to Philosophical Hermeneutics*, Yale University Press, New Haven, 1994, s. 48.

⁶ Johann Martin Chladenius, "Introduction to the Correct Interpretation of Reasonable Discourses and Writings", in Mueller - Vollmer (ed.) *The Hermeneutics Reader*, s. (55 - 71), Basil Blackwell, Oxford, 1986, s. 55.

⁷ Zeki Özcan, *Teolojik Hermenötik*. Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s. 7.

⁸ Schleiermacher *a.g.e.*, s. 5.

faaliyeti oluşturur. Schleiermacher'in bu tavrıyla "anlama", "anlamama", "doğru anlama", "yanlış anlama" gibi kavram ve konular bir sorun olarak ortaya çıkar. Eğer hermeneutik "doğru anlamamanın bilimi ve sanatı" olacaksa o zaman anlama kendiliğinden ortaya çıkan, normal olarak ifade bulan bir etkinlik olamaz. Schleiermacher, heremeneutiği teoloji, filoloji ve hukuk alanında kullanılan bir yan disiplin olmaktan çıkararak genel anlamda hangi alanda ve konuda olursa olsun, tüm yazılı ve sözlü metinlerin anlaşılması kuramı, bilimi veya sanatı olarak temellendirmeyi amaçlar. Bu çaba temelini, "çeşitli özel hermeneutik biçimlerinin mevcudiyetine karşın, hermeneutiğin genel anlamda henüz bir anlama sanatı olarak var olmamasında" bulur.⁹ En önemli özelliği ise, hangi konuya ilişkin olursa olsun, herhangi bir ayrıma gitmeden hermeneutiği yazılı ve sözlü eserlerin anlaşılmasında genel bir tavır, genel bir anlama kuramı olarak sistematize etmeyi denemesidir. Bu tavrıyla hermeneutik genel bir anlama bilimi haline gelme yolunda önemli bir gelişim göstermiştir.

Schleiermacher, bir "anlama bilimi" olarak kurmaya çalıştığı hermeneutiği, mantık ve retorikle karşılaştırır. Mantık nasıl ki düşüncenin ve insan aklının ilkelerini tespiti çalışıyorsa, aynı şekilde hermeneutik de anlamamanın ilkelerine ulaşmaya çalışır. Retorik nasıl ki düşüncelerin uygun ve etkili bir şekilde ifadesi ile ilgileniyorsa, hermeneutik de düşüncelerin anlaşılması ile ilgilenir. Retorik konuşmanın kurallarını belirleyen bir sanat olarak düşüncenin dış yanıyla, yani düşüncelerle değil, düşüncenin nasıl ifade edileceği ile ilgilenir. Düşünme içsel bir süreçtir, bu sürecin ifade bulması düşüncüyü oluşturur ve bu retorik, yani ifade etme sanatının işidir. Sonuçta retorik ve hermeneutik, her ikisi birden diyalektiğe dayanırlar. Düşünmenin kuralları mantık tarafından belirlenir. Anlama ise bir başka bilimin, bir başka sanatın ilgi alanına girer. Hermeneutik, bu sanatı sağlama, anlamayı ortaya çıkarma ve bunun kurallarını tespit etme sanatıdır. Bununla birlikte hermeneutik düşünce ile ilgili olduğundan, aynı zamanda felsefidir de.¹⁰

3. Anlamamanın Tarihselliği

Schleiermacher, anlamamanın kolayca ve kendiliğinden ortaya çıkıveren bir durum olmadığını ima ederek, "Kapsamlı bir araştırma sürecinin dışında, gerçek bir anlama yoktur" der. Kapsamlı bir araştırma ise, her zaman yoğun bir çabayı gerekli kılar. Schleiermacher, bu çabanın içeriğini şu şekilde belirler. "Kapsamlı bir araştırma tarihseldir ve başlangıçla başlar. Bütün yetersiz anlamalar kendi temellerini kapsamlı araştırmanın yokluğunda bulurlar. Bu şekilde bir kişinin, ancak kısmi ve eksik bir şekilde anlayacağını bilmesi gerekir."¹¹ Bu kapsamlı araştırmanın içine neler girer? İnsan nasıl kapsamlı bir şekilde araştırabilir ve anlayabilir? Öncelikle her metnin, kapsamlı bir bakış açısıyla, kapsamlı bir araştırma ile anlaşılacağına bilinmesi gerekir.

⁹ A.g.e., s. 5.

¹⁰ A.g.e., s. 6,7.

¹¹ Schleiermacher, "General Hermeneutics", s. 231.

Bu kapsamlı tutum da birkaç şekilde gerçekleşir: Yazarın çalışmasına katılırim ve onun bilgisini kendi bilgim haline getiririm. Nesnenin araştırmasına katılırim ve ona ilişkin sunumun anlamını anlayana dek araştırma sürecini izlerim. Metni oluşturan ya da sunumu yapan kişinin belli koşullar içinde bulunduğunu bilirim ve bu koşulları (tarihsel, kültürel, ekonomik, politik, psikolojik, vb.) anlamaya çalışırım. Metnin hangi amaçla oluşturulduğunu, bu oluşumda nelerin rol oynadığını anlamaya çalışırım.

Tarihsellik, tüm anlam farklılıklarının ötesinde, insanın zaman içinde yeryüzünde geçirdiği sürece ve evrelere işaretlerle, bir bilinç varlığı olarak mevcut yaşantısının, geçmişten gelen bir takım anlam, değer ve kavramların etkisi ve belirleyiciliği altında olduğunu ifade eder. Dolayısıyla zaman içindeki bu sürekliliğin, hâlihazırdaki anlama durumları üzerinde etkili olacağı bir gerçektir. Bir şeyi, bir olayı anlarken, geçmiş yaşantımızdan, kendi tarihsel ve kültürel birikimimizden bağımsız olamayız. Schleiermacher, "Her ifade, ancak kendi bağlamı içinde anlaşılabilir" derken, yalnız ifadenin gramatik bağlamına değil, aynı zamanda anlam olarak onun oluşumuna zemin hazırlayan tarihsel, toplumsal ve kültürel koşullarına da dikkat çeker.¹² Dolayısıyla, sahip olduğumuz birikim anlamamıza doğrudan etki eder. Burada, anlamayı koşullandıran ve belirleyen, çağdaş hermeneutikte, özellikle Heidegger ve Gadamer'de belirgin bir şekilde öne çıkan bu birikimi, "anlamının tarihselliği" olarak formüle edebiliriz.

Schleiermacher, dilin tarihsel ve doğal olmak üzere iki boyutuna dikkat çeker. Dil, bir takım seslerden, şekillerden, dil bilgisi ve gramerden ibaret değildir, sözcüklere anlamını veren bir tarihsellik de vardır. Bu tarihsellik, sözcüklerin mevcut anlamlarını kazanana değin geçirdiği tüm evreleri içerir. "Her ifade, ancak ait olduğu tarihsel yaşamın bilgisi veya içinden çıktığı tarihle anlaşılabilir."¹³ Tarihsel zemin, ifadelerin doğru anlaşılmasının zemini. Bir ifade ancak kendi tarihsel zemininde doğru bir şekilde anlaşılabilir. Tarihsel yaşamın bütünlüğünün bilgisi, bir ifadenin doğru anlaşılmasını sağlar. Herhangi bir ifade, kendi tarihsel zemininden kopuk bir şekilde, anlaşılmaya uygun bir konum sunmaz. İfadenin konumunu yaşamın tarihselliği belirler. Ne var ki, insan yalnız kültürel ve manevi bir varlık değil, aynı zamanda fiziksel bir varlıktır da. Her ne kadar tarihsel, kültürel ve manevi bir dünya içinde yaşasa ve kendi tinselliği bu dünyayı üretse de, ancak kendi varoluşunu fiziksel bir çevre ve bu çevrenin imkânları içinde gerçekleştirebilir. İfadelerin anlaşılmasında fiziksel koşulların da dikkate alınması gerekir. "Tarih bilimi, baştan sona etikdir. Fakat dil aynı zamanda doğal bir boyuta da sahiptir; insan ruhunun ayrımları aynı zamanda insanlığın ve gezegenin fiziksel özellikleriyle de belirlenir. Böylece hermeneutik sadece etikte köklerini bulmaz, aynı zamanda fizikte de bulur. Bununla birlikte etik ve fizik, bilginin birliğinin bilimi olarak yeniden diyalektik dönüş yaparlar."¹⁴

¹² Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 231.

¹³ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, s. 8.

¹⁴ Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 8.

4. Anlamın Boyutları

Schleiermacher, "Her ifade, kendi kökeninde, dil bütünlüğü ve düşünce bütünlüğü olmak üzere çifte bir ilişkiye sahiptir; bu durumda bütün anlamalar iki andan ibarettir, dilsel ifadelerin anlaşılması anı, düşünürün içinde bulunduğu durumun anlaşılması anı" der.¹⁵ Yine ona göre, anlama, niteliksel ve niceliksel olmak üzere iki boyuta sahiptir: (1) Kelimenin ve nesnenin, ifadenin ve düşüncenin denkliği (2) Gündemin ve içeriğin doğru bir şekilde kurulması, küçük bir meselenin büyük, büyük bir meselenin küçük, önemli bir şeyin önemsiz, önemsiz bir şeyin önemli, değerlinin değersiz, değersiz değerli görülmemesi. Anlamın niteliksel ve niceliksel boyutu, bir bakıma gramatik ve psikolojik anlamın farklı bir ifadesidir: Anlama, dil boyutu ve düşünce boyutu olmak üzere iki boyuta sahiptir. Dil kendisi ile düşünülebilecek her şeyin cisimleşmesidir. İfade, düşünürün düşünce akışını yansıtır. Onda düşüncenin kendi içindeki süreci, gelişimi ve uyumu vardır. Bu nedenle, her ifadede onu ifade eden kişinin ruh hali ve niyeti vardır. Schleiermacher bunlardan ilkinin gramatik, ikincisini ise teknik yorum olarak adlandırır. Teknik anlamın bir başka adı, psikolojik anlamdır. Gramatik anlamda dilde düşüncelerin cisimleşmesi söz konusudur. Düşünceler dilde ortaya çıkarlar. Dil, düşüncenin taşıyıcılığını yapar. Bu nedenle, gramatik anlama dildeki düşüncelerin, sözcüklerde cisimleşen hislerin anlaşılmasıdır. Teknik anlamda ise yazarın ruh halinin ve niyetinin anlaşılması söz konusudur.¹⁶

Gramatik anlama, dil bilgisine dayalı bir anlamadır. Bu nedenle, farklı dönemlerde ve farklı dillerde yazılan metinlerin anlaşılması, öncelikle aradaki yabancılığı ve mesafeyi ortadan kaldıracak denli o dile vakıf olmayı gerektirir. Öte yandan psikolojik anlamda "kişi bilgisi" öne çıkar. Kişi bilgisinde, yazarın veya sözü ifade eden kişinin, ifadenin anlaşılmasına katkı sağlayacak düşünce ve kişilik bilgileri vardır. Bu bağlam içinde metin gerek gramatik ve gerekse psikolojik açıdan anlaşılmaya uygun hale gelir. "Gramatiksel anlamda dil bilgisi, psikolojik anlamda ise tam bir insan bilgisi gerekir." Gramatik anlama dil bilgisi üzerinden, sözcüklerin anlamları ve kullanılışları açısından gerçekleşir. Psikolojik anlamda ise insanın anlaşılması söz konusudur. Bu ise o kişi hakkında tam bir bilgiyi gerektirir. Schleiermacher bu nedenle, gramatiksel anlamayı mekanik ve matematiksel bir işlem olarak görür. Bir hesap kitap işi gibidir o. Psikolojik anlamda ise, anlaşılmak istenen kişinin bilinmesi gerekir. Bu bilgide bilinmek istenen şahsa ilişkin bilgi kadar kişisel sezgi de (*Anschauung*) öne çıkar.¹⁷

Gramatik yorum, dile, ifadeyi vücuda getiren bir faktör olarak bakar, psikolojik yorum ise ifade eden kişiyi, ifadenin gerçek zemini olarak görür. "Yorumun her bir tarafı, bu iki ilişkide birbirlerini etkilerler. Gramatik taraf ifadeyi temele koyar ve kendisine dilin bir organı olarak bakar, fakat dile gerçekten ifadeyi

¹⁵ A.g.e., s. 8.

¹⁶ Schleiermacher, "General Hermeneutics", s. 229-230.

¹⁷ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, s. 10-11.

vücuda getiren bir şey olarak bakar. Öte yandan teknik taraf, ifade eden kişiye ifadenin gerçek zemini ve dile de yalnız olumsuz sınırlayıcı ilke olarak bakar.”¹⁸ Bu şekilde, anlamının gramatik ve psikolojik boyutları arasında bir zıtlıkta da ortaya çıkar.

4.1. Gramatik Anlama: Schleiermacher, yorumun gramatik olarak başlaması gerektiğini, bu süreçte lisanın konuşan ve dinleyen, yazan ve okuyan arasında duyuşsal ve dışsal olarak aracılık yaptığını, teknik ya da psikolojik yorumun ise, düşüncenin içsel sürecinde, dış dünyaya ilişkin duyuların kıyasımı üstlenebileceğini söyler. Burada amaçlanan şey, söyleyen veya yazan kişinin söylemek istediğı şeyi anlamaktır. Anlama, dil üzerinden gerçekleşir. Anlama, dilin anlaşılmasıdır. Bu da, sözcüklerin anlamının bilinmesiyle ilgili bir konudur. Dil ile ilgili maddi öğeler, dilin nesnel yapısı, gramatik anlamayı oluştururlar; ne var ki bu anlamının daha ileri bir seviyesine işaret eden sezginin temelini de oluştururlar. Çünkü “Maddi öğelerin birliğı, daha ileri bir seviyede saptanabilen sezginin bir şemasıdır (*Schema einer Anschauung*).”¹⁹

Gramatik anlama süreci, bir anlamın, dilsel ifadelerle, yani yazılı metinler veya sözlü ifadelerle okuyucunun veya dinleyicinin algı düzeyine sunulmasıdır. Dilsel bir yapı içinde ortaya çıkan metin ve ifade, o haliyle gramatik bir nitelik gösterir. Okuyucu veya dinleyici, öncelikle bu gramatik ifadelerle karşılaşır. Bu gramatik yapı içinde, cümlelerin, sözcüklerin, anlamların bir dil düzeni içinde varlık kazanması söz konusudur. Bu tür bir anlama biçimi niceliksel ve biçimsel olduğu için önemli ölçüde matematiksel ve mekanik bir nitelik taşır.

Gramatik anlama tümüyle dilsel bir süreçtir. Schleiermacher’in dil ve düşünce konularındaki görüşlerinin bilinmesi, bu anlama biçiminin aydınlatılmasına katkı sağlayabilir. Buna göre, hermeneutik, dil bilgisi olarak gramere dayanır. Bunların her ikisi de dile aittir. Bu aidiyet sözün ve düşüncenin birliğini sağlar. Dil, içinde düşüncenin gerçek olduğu bir alandır. Hiç kimse sözcükler olmadan düşünemez. Hermeneutik, düşüncenin içeriğinin anlaşılmasını sağlayan bir etkinlik olarak, bu amacın gerçekleşmesine yönelik kurallar koyar. Ne var ki, bu düşünceler yalnız dil vasıtasıyla gerçekleştiğı için gramerle karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olur. Bu nedenle, Schleiermacher’in hermeneutiğı içinde dilin merkezi bir yeri vardır. Gerek ifade eden, gerekse bu ifadeyi anlayan kişi, kendisini verili bir dil ortamı içinde bulur. İfade eden kişi, ancak verili bir dilin imkânları içinde düşüncelerini ifade eder. Bu dilin imkânlarının üstüne çıkabileceğini düşünmek mümkün değildir. Aynı şey anlayan açısından da geçerlidir. O da ancak dilin kendisine sunduğı imkânlar ölçüsünde anlayabilir. Bu “dilsel konum” hem ifade edeni, hem de anlayanı belirler. Neredeyse “dilsel determinizm” kavramıyla açıklanabilecek bir durumdur bu. “Buna göre her birey bir yandan kendisini bireysel bir tavır içinde oluşturan verili bir konum içinde bulunur, öte yandan onların söylemi ancak dilin bütünlüğü vasıtasıyla anlaşılabilir. Fakat insan

¹⁸ Schleiermacher, “General Hermeneutics”, s. 230.

¹⁹ Schleiermacher, “General Hermeneutics”, s. 232-235.

sürekli olarak gelişen bir tindir de ve söylemi, diğer eylemlerle bağıntı içinde yalnız bu tinin bir eylemidir.”²⁰

Öte yandan, bireyin ne düşüneceği, düşündüğü dil içinde daha önceden ifade edilmiş düşünceler tarafından da sınırlanır. Bu anlamda, dil kendi yapısı içinde bireyin “ne”yi “nasıl” düşüneceğini de belirler. O, kendi dili içinde daha önce hiç düşünülmemiş bir konuyu, hiç ifade edilmemiş bir şekilde düşünemez. Dil bizi düşüncelerimizde, gerek konu, gerekse ifade biçimi ile belirler. “Birey, kendi düşüncesi içinde ortak dil tarafından belirlenir ve ancak kendi dili içinde tahsis edilmiş durumda olan düşünceleri düşünebilir. Başka bir düşünce, eğer daha önce dilde varolmuş yakın bir düşünce ile ilişkilendirilmemişse, iletilemez. Bu düşünmenin içsel bir konuşma olduğu gerçeğine dayanır. Fakat bundan, dilin bireyin düşünsel gelişimini belirlediği sonucu da çıkarılabilir.”²¹ Schleiermacher, dil ile ifade arasında karşılıklı bir gereklilik bağı kurar. Her ifade, varlığını dile borçludur. Çünkü bir dil aracılığı ile ortaya çıkar ve o dilin imkânları içinde varlık kazanır. Öte yandan dil de ancak ifadelerde varlık kazanır. Dil ile insan zihni arasında derin bir ilişki vardır. Dil, doğal ve kültürel bir kazanım olarak insan zihnini oluşturur, onu içinden çıktığı kültürün verileri ile tanzim eder. Böylece dil zihni, zihin de ifadelerini oluşturur. Bireyler arasındaki iletişim bu “ortak dil” üzerinden gerçekleşir. Dilin ortak doğası, iletişimde bulunan bireyler tarafından paylaşılır. Bu ortak zemin, anlamın ve anlaşmanın da zemini dir.²²

Schleiermacher’ın bu dil merkezci tutumuyla dil bir sınır, bireyin kendisini aşamayacağı, değiştiremeyeceği, üstesinden gelemeyeceği bir yazgı olarak ortaya çıkar. Dil bir yandan bireyi kuşatırken, öte yandan da ona düşünme konuları sunarak, neyi ne kadar ve ne şekilde düşüneceğini belirler. Böylece, insanın zihinsel yapısı, dilin belirleyiciliği ve egemenliği altına girer. Eğer dil, bir yazgı durumunda ise, kuşaktan kuşağa aktarılıp gidecek bir felsefe, edebiyat ve düşünce geleneği de dil tarafından belirlenmiş olur. O halde kişi kendi kendine sanatçı, filozof ya da düşünür olamaz, onu bir filozof ya da edebiyatçı yapan öncelikle yazdığı, konuştuğu ve düşündüğü dildir. Nitekim daha sonraki cümlelerde geçen ifadeler, sözgelimi “dil in bireyin düşünce gelişimini belirleyeceği hususu”, dilsel determinizm fikrini güçlendirir. Burada dil alanı ve düşünce alanı arasında ayrılmaz bir bağ kurma durumu söz konusudur.

Schleiermacher’ın, daha sonraki çalışmalarında “yoldan çıktığını, verimli gerçek, dil merkezli hermeneutiği bırakarak kötü metafizik seviyesine indiğini” iddia edenler de vardır. Palmer bu iddiaya karşı şunları söyler: “Bu varsayım tartışma götürür; çünkü bir metin, sadece bir takım belirsiz içsel zihni süreç gösterilerek değil, metnin işaret ettiği konu ve nesneye dayanarak anlaşılır. Schleiermacher’ın ilk dönem hermeneutik düşüncesinde, kişinin düşüncesinin ve aslında tüm varlığının, kendisini ve dünyayı içeren dil aracılığıyla belirlenebileceği anlayışı hâkimdi ve bugünkü fikirlerle yakın bir durumda idi. İlk dönem düşüncesinde bir diyalog esnasındaki diğer kişiyi

²⁰ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, s. 8.

²¹ Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 9.

²² *A.g.e.*, s. 9.

anlamanın gerçek şartlarına dayanan, tam anlamıyla dil merkezli hermeneutiğe teslim olmuştu. Burada psikoloji, artık temelde dilsellikle alakası kalmayan zihni sürecin yeniden oluşturulması veya belirlenmesi sanatı haline gelmektedir.”²³

Palmer’in de kısmen karşı çıktığı bu görüş, Schleiermacher’ın hermeneutiğinde bir dil merkezliliği, dolayısıyla gramatik anlamanın üstünlüğü fikrini doğurmaz. Schleiermacher, aşağıda da değinileceği üzere, gramatik ve psikolojik anlama arasında bir öncelik ve sonralık, bir az değerlilik ve çok değerlilik sıralamasına gitmez. Onların aynı anlama edimi içinde ve iç içe eşit değerde bulduklarını söyler. Eğer kişiyi yalnız dilin bir aracı durumuna getirecek olsaydı, yine dilsel determinizmden söz edebilirdik. Ne var ki o, zaman zaman bu şekilde anlaşılabilir ifadeler kullansa da, aslında “ifade eden kişi dilin, dil de ifade eden kişinin bir aracıdır” der.²⁴ Dil insanın doğuştan getirdiği, kendi tasarrufu olmadan öğrendiği bir ifade aracıdır. Dolayısıyla kendi iradesi dışında, dil ile birlikte bir dünya görüşü de kendisine gelmiş olur. Dil kendi içindeki anlam ve değerleriyle “yol gösterici” bir nitelik taşır. Bu yol göstericilik bir determinizm olarak görülemez. Öte yandan, dilin birey üzerindeki etkisi kadar, bireyin de dil üzerinde etkisi vardır. Birey, kişisel tasarrufu ve yaratıcılığı ile dile etki eder ve onun gelişimini sağlar.

4.2. Psikolojik Anlama: Gramatik anlama, her zaman dilde ifade edilmiş olanın anlamı ile ilgilenir. Psikolojik ya da teknik anlama ise, dilde ifade edilenin ötesine geçmek ister ve ifadeyi ortaya koyan kişiyi, onun durumunu anlamaya çalışır. Burada bir kişiyi, sezgi ve empati gücü ile anlama söz konusudur. Yorum, salt gramatiksel olarak görüldüğünde, mekanik ve matematik bir nitelik kazanır. Ne var ki, onun sezgisel yönü karşısında bu mekanik işleyiş ikincil derecede önem arz eder. Bu durumda, gramatiksel yorum, psikolojik yorumla desteklenmelidir ve yorumda gramatik ve psikolojik anlama eş değerde bulunmalıdır. “Dille olan ilişkisi içinde bir ifadeyi anlama işlemi belli derecede mekanik bir işleyiş olabilir, böylece bir hesap kitap işine indirgenebilir. Zira mevcut güçlükler, bilinmeyen nicelikler olarak görülebilir. Konu matematiksel hale gelir, bu nedenle de mekanik bir hal alır, çünkü onu bir hesap kitap işine indirgemiş durumdayımdır.”²⁵

Psikolojik anlama bir kişiye ilişkin anlamadır. Bu özelliği ile dilbilgisi gerektiren gramatik anlamadan, bu mekanik ve matematik anlamadan farklıdır. Kişiye ilişkin bilgi gerektirmesi ile psikolojik anlama, tarihsel ve öznel bir anlamadır.²⁶ Burada başkasını anlama konusu, kişinin kendisini anlamasından ve gözlemlemesinden hareket eder. Bu nedenle anlamanın bir “yeniden üretim” olması önemlidir. Kişinin, bir başkasını anlayabilmesi için, onun duygu ve düşüncelerini, onun yaşam biçimini kendinde yeniden üretmesi gerekir. Bu, psikolojik anlamanın

²³ E. R. Palmer, *Hermeneütik*, Çev. İbrahim Görener, Anka Yayınları, İstanbul, 2002, s. 131.

²⁴ Schleiermacher, “General Hermeneutics”, s. 229.

²⁵ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, s. 10.

²⁶ Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 14.

karşılığı ve tanımı olarak da görülebilir. Artık burada başkasını hissetmek, yalnız empati aracılığıyla değil, onun düşüncelerini, hislerini ve davranışlarını yeniden üretmekle mümkün olacaktır. “Biz genel, üstten bir bakışla başlarız. Fakat buradan yazarın içsel sürecini/gelişimini nasıl anlayabiliriz? Gözlemlerle. Bu, kendi kendini gözlemlemeye dayanır. Başka bir kişinin derin düşüncesini ve içsel oluşumunu anlamak için kişinin kendisini içsel düşüncede ve oluşumda görmesi/tertip etmesi gerekir. Bu açıdan kişinin kendisini oluşturması, tertip etmesi edebiyat alanında yüksek çalışmalar yapmak için esastır.”²⁷

5. Anlamın Bütüncül Yapısı

Schleiermacher, anlamayı gramatik ve psikolojik boyutlarının dışında düşünemez. Ona göre “kendi başına” diye bir anlama olayı söz konusu değildir. Her anlamada, gramatik ve psikolojik anlama bir arada, iç içe ve bir birini tamamlayarak bulunur. “Öncelikle, kendi başına açıklanabilecek hiçbir ifade yoktur. Çünkü gramatik yoruma katkı sağlaması gereken yazarın bilgisi, başka bir yerden gelmek zorundadır. Teknik yoruma katkı sağlaması gereken nesne bilgisi de başka bir yerden gelmek zorundadır.”²⁸ Schleiermacher, anlamada iki anın (*moment*) bulunduğunu söyler: Gramatik an ve psikolojik an. Ve anlama, bu iki anın birlikteliğinden ve iç içeliğinden oluşur.²⁹ Schleiermacher, her iki anlama biçiminin de bir arada bulunması ve birbirini tamamlaması gerektiğini düşünür. Onlar ayrı yorum biçimleri değil, bir arada ve bir birlerine eşlik etmesi gereken anlama biçimleridir. Schleiermacher’e göre, bu iki anlama biçimini birbirlerine eşlik edecek şekilde bir arada bulundurmak gerekir. Çünkü onların anlama edimi esnasında birbirlerini tamamlamaları gerekir. Dilin belirli kuralları vardır ve öğrenilebilen bir nitelik gösterir. Bu özelliği onu mekanik bir süreç haline getirir. Psikolojik anlamada ise sezgisel bir durum söz konusudur ve bunun yetenekle ilgili bir şey olduğunu söyleyebiliriz.³⁰ Psikolojik anlama ve gramatik anlama ayrı anlama biçimleri değil, bir anlama biçimi içinde yer alan öğelerdir. Yalnız gramatiksel olarak anlamak isteyen kişi, anlama sanatının inceliklerinden yoksun kalır, yalnız psikolojik olarak anlamak isteyen kişi, filolojinin kendisine sunabileceği imkânlardan yararlanamaz. Schleiermacher, gramatik anlama ve psikolojik anlama derken, bunların farklı anlama biçimleri olduğunu söylemek istemiyor, onların anlama edimini bütünlükten ve ortaya çıkaran öğeler olduğunu söylemek istiyor. Onlardan biri yoksun olduğunda anlama edimi eksik, kusurlu ve sanattan yoksun olacaktır. Psikolojik anlama, işin zevki, sanatı ve inceliği ile, gramatik anlama ise daha çok onun dilbilimsel boyutu ile ilgilidir. Psikolojik anlama, sezgilere, deneyime ve empati gücüne dayanır; gramatik anlama ise ifadelerin somut mantıksal yapılarına dayanır. Birlerine üstünlükleri yoktur.

²⁷ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, s. 135.

²⁸ Schleiermacher, “General Hermeneutics”, s. 230.

²⁹ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, s. 9.

³⁰ Schleiermacher, “General Hermeneutics”, s. 229.

Schleiermacher şunları söyler: “Bunlar iki farklı yorumun türü değildir, her açıklama her ikisini de tamamen başarmak zorundadır. Sık sık yorum türleri hakkında konuşulur; fakat bir tür, diğer türlerin içinde olduğu bütünü tümüyle içerir. Kim yalnız gramatiksel olarak anlamak isterse, sanattan yoksun bir şekilde anlar. Kim yalnız psikolojik olarak anlamak isterse, filolojiden yoksun bir şekilde anlar.”³¹

Gramatik anlama, psikolojik anlamadan daha düşük seviyeli bir anlama biçimi olarak görülebilir. Bu yanlış bir tutum olacaktır. Schleiermacher bu iki yorum türünün eş değerde olduğunu söyler. Dil bireyin düşüncelerinin iletilmesinde bir araç olarak görüldüğünde psikolojik anlama, düşünceleri belirleyen ve yönlendiren merkezi bir konuma getirildiğinde ise gramatik anlama öne çıkar. Schleiermacher’ın ilk dönemindeki hermeneutik kuramının dil merkezli, ikinci dönemindeki hermeneutik kuramının ise psikoloji merkezli olduğu düşünülebilir. Ne var ki o, bu iki anlama arasında değer açısından bir üst ya da alt değerliliğin olmadığını, her iki anlamının da eş değerde olduğunu açıkça belirterek bu tür iddiaların gereksiz olduğuna da işaret eder. Gramatik anlamada ifadenin, dil merkezli, yani parça bütün ilişkisine dayalı anlaşılması, psikolojik anlamada ise öznenin, yani ifade eden kişinin içsel gerçekliğinin anlaşılması söz konusudur. Dilin bireyin düşüncesini belirlediği yaklaşımdan hareket edildiğinde gramatiksel anlama daha yüksektir. Schleiermacher gerçekten de “dilsel determinizm” olarak adlandırdığımız durumda, dili merkezileştirerek gramatik anlamaya üstünlük tanır. Ancak, bu iki tür anlamının eşit olduğu görüşü, psikolojik anlama ve gramatik anlama arasında bir dereceleme yapmamızı engeller.

Anlama içinde ortaya çıkan bu zıtlasma, onların birbirleri karşısında bir üstünlüğe sahip oldukları veya biri olmadan diğerinin de olabileceği, anlamayı tek başına ortaya çıkarabileceği anlamına gelmez. Dolayısıyla, iki anlama biçiminin olması ve onlar arasında kısmen de olsa bir farklılığın gündeme gelmesi “bir tarafın daha düşük, diğer tarafın daha yüksek bir anlamaya doğru evrimleşmesi hadisesi değildir.” Genel olarak bu anlama biçimlerinden birini daha yüksek, diğerini ise daha düşük bir anlama biçimi olarak görme eğilimi vardır. “İnsanlar daha yüksek ve daha düşük anlama hakkında konuşmakta ve gramatik anlamayı daha düşük anlama olarak görmektedirler. Fakat teknik anlama genellikle daha düşük bir anlama değerine sahip nesnelere eylemek zorunda iken, gramatik anlama yazarın kendisine bile kapalı olan pek çok şeyi ortaya çıkarır, bu nedenle en yüksek anlamının yolunu açar.”³² Görüleceği gibi, bu iki anlama tarzı arasında bir ayrıma gitmek, onlar arasında bir dereceleme yapmak mümkün değildir. Ne var ki, yukarıda da değinildiği üzere, dil tüm düşüncüyü belirleyen bir konuma gelirse, dilsel bir determinizmden söz edilebilirse, bu durumda gramatik anlama daha yüksek bir seviyeye ulaşır. Schleiermacher bunu şu şekilde ifade eder: “Dil bireylerin düşüncelerini belirleyen bir konumda görülürse, o zaman gramatik anlama daha yüksektir” der ve esasta bu iki anlama biçiminin birbirlerine üstünlükleri olmadığını şu şekilde ifade eder: “Her ikisi de eşittir. Gramatik yorumu daha düşük,

³¹ Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 229.

³² Schleiermacher, “General Hermeneutics”, s. 230.

psikolojik yorumu daha yüksek görmek yanlıştır.” Ancak psikolojik yorum, dil bireyin kendisiyle düşüncelerini ifade ettiği bir araç olarak görüldüğünde daha yüksektir, gramatik yorumlama bu durumda sadece geçici güçlüklerin kaldırılmasıdır. Bu dualiteden psikolojik ve gramatik anlamının eşit olduğu çıkar.”³³

Anlamadaki bütüncül yapının bir başka yönünü de şu şekilde ortaya koyabiliriz: Bütünlük fikrinin ilk ayağını dilsel bütünlük, ikinci ayağını düşünsel bütünlüğü oluşturur: Metni anlamak için, metnin dilsel bütünlüğünü ve onu üreten kişinin düşünce bütünlüğünü bilmek ve anlamayı onlarla anlam bütünlüğünü sağlayacak bir ilişki içinde ortaya koymak gerekir. Schleiermacher’ın anlama kuramının önemli noktalarından biri de, anlamının ancak dilin ve yazarın düşünce bütünlüğü içinde kavranılabileceği hususudur. Biz buna “ifade ortamı” diyebiliriz. Bu ifade ortamlarından biri de, ifadenin içinden çıktığı yaşamsal bağlamdır. Schleiermacher buna yazarın ulusunu ve yaşadığı dönemi de dâhil eder. Böylece, ifadeyi bütünleyen çevre, geniş bir kapsama ulaşır. Dolayısıyla bir ifadeyi anlamak, başta yazarın kullandığı dili anlamaktır. Ama bunu anlamak aynı zamanda yazarı, yazarın ulusunu ve yazarın içinde yaşadığı çağı anlamaktır. Schleiermacher bu hususu şu şekilde ifade eder: “Her ifade, ancak ait olduğu hayatla, her bir dil kullanıcısı da ancak kendi ulusu ve kendi dönemi ile anlaşılabilir.”³⁴ Buna göre, her ifade bir hayat bağlamı içinden çıkar ve ancak ait olduğu bu bağlam içinde gerçek bir şekilde anlaşılabilir. Bu bağlamı oluşturan şey, dil bilgisi, kişi bilgisi, bunun yanında ifadenin içinden çıktığı hayata, çağa ve kültüre ilişkin bilgiler bütünüdür. “Anlama ancak bütün bağlantıların kurulmasıyla sağlanabilir.” Tıpkı bir cümleyi gramatik olarak anlamada onu metinsel bütünlük içinde anlamının gerekli olduğu gibi, bir kişiyi anlamada da, onun hayatının herhangi bir anındaki ifadenin tüm hayat bütünlüğü ve o hayata yön veren değerler açısından düşünülmesi gerekir.³⁵

6. Anlamın Döngüsellik

Schleiermacher, anlamının adım adım gelişen bir süreç olduğundan söz eder. Bir önceki öge, bir sonraki ögenin anlaşılmasına katkı sağlar. Bir sonraki ögeye, bir önceki aracılığıyla ulaşılır. Şöyle de ifade edebiliriz: Anlama basamak basamak çıkmaya benzer. Bir sonraki anlama, bir önceki anlama üzerinde gerçekleşir. Gramatik anlama ile başlayan anlama süreci, psikolojik anlamaya zemin hazırlar. Psikolojik anlama yeniden gramatik anlamının daha ileri bir düzeyde ortaya çıkmasına neden olur. Bunu parça bütün ilişkisi ile de ifade edebiliriz. Bütün parçanın, parça da bütünün daha iyi anlaşılmasını sağlar ve böylece bir anlama dairesi ortaya çıkar. Onun önceki ve sonraki basamağı, bağlamı vardır. Bu nedenle bağlamından kopuk, öncesi ve sonrası olmayan kendi başına bir anlama olamaz.

Schleiermacher’ın anlama kuramında parça–bütün ilişkisinin de önemli bir yeri vardır. Öyle ki, parça bütünün, bütün de parçanın dışında ortaya çıkamaz. Anlama

³³ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, s. 10.

³⁴ Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 9.

³⁵ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, s. 44, 94, 101, 107.

denilen olay, bütünü parçayı, parçanın da bütünü ortaya çıkarması ve böylece karşılıklı bir anlama dairesi oluşturmasıyla gerçekleşir. Schleiermacher, tekilin anlaşılmasının bütünü anlaşılması tarafından koşullanacağını belirtir. Ama bütünü anlaşılması da tekilin anlaşılması tarafından koşullanır. Anlama metnin bütünlüğü içinde ortaya çıkar. Bütünlük fikrinin kaybedilmesi, yeterli bir anlama sunmaz. Psikolojik anlama, yazarın şahsına ilişkin bilgisel bütünlük içinde, gramatik anlama da, metnin biçimsel ve dilsel bütünlüğü içinde gerçekleşir. Buna göre, parça bütünü, bütün de parçayı anlamlı ve anlaşılır hale getirir. Ama asıl anlama fikrini veren parça değil, bütündür. Schleiermacher'e göre, bütünü anlaşılması parçalar tarafından, parçaların anlaşılması bütün tarafından belirlenir. Anlama olayında, parça-bütün, neden-sonuç arasında karmaşık bir ilişki vardır.

Schleiermacher, bütünü nasıl anlaşıldığına da değinir. Parçaların anlaşılmasına katkı sağlayan bu bütüncül anlama öncelikle "kabataslak" bir anlamadır. Ve bu kabataslak anlama geçici bir anlamadır. Burada parça ve bütün arasında hermeneutik bir döngü oluşur. Bütüne ilişkin bu "geçici kabataslak anlama", bir ön-anlama olarak parçaların daha iyi anlaşılmasına neden olacaktır, öte yandan daha iyi anlaşılabilir parçalar bütünü daha iyi ve daha yetkin bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır. Bütün, geçici olarak kabataslak anlaşılır. "İki işlem birbirini tamamladığında, bütün tasavvuru parçanın anlaşılmasıyla daha tam hale geldiğinde ve parça gittikçe daha fazla anlaşıldığında, kişi bütünü kapsayıcı görüşünü daha fazla kazanır. Bu anlamının bir sanat olduğunu ispatlar. Eğer parçalar uyum içinde toplansa, bu mekanik bir işlem olur." Anlamadaki bütün ve parça döngüsünde, ilk önce bütünü kabataslak anlaşılması gelir. Buna "bütünü geçici anlaşılması" der Schleiermacher. Bu geçici anlamayla bütüne ilişkin genel bir fikir oluşur. Ne var ki, bu genel fikri oluşturan algı, parçalardan bütüne giden bir algıdır. Böylece parçalardan hareketle bütüne ulaşan bu algı, bütüne ilişkin geçici bir ön anlama oluşturur. Bu ön anlamadan hareketle parçalar daha iyi anlaşılır. Daha iyi anlaşılabilir parçalar da, bütünü daha iyi anlaşılmasını sağlar. Tekil bir öge için, metnin ya da ifadenin genel bütünlüğü, kendisinin içinde tekil bir öge olarak ortaya çıktığı kısmi bütünlükten önce gelir. Eğer tekil öge, kendi gramatik bağlamında anlaşılıyorsa, o zaman metnin bütünlüğüne ve genel anlamına gidilerek anlaşılmaya çalışılır. "Tekil bir element için bütün, kendisinin içinde tekil olarak ortaya çıktığı ifade bütünlüğünden önceliklidir, daha sonra içinde onun doğrudan ortaya çıktığı tekil organik kısım gelir. Tekil öğelerde gramatik olarak belirlenmeyen şey, içerik vasıtasıyla belirlenmelidir." Genel bütünlük içinde kendi yetkin anlamına kavuşan tekil öge, bu şekilde kendi bireysel anlamında da bir sınırlanma ve daralma olur. Genel, tekil ögenin anlamını sınırlar. Tekil, öncelikle metnin genel anlam bütünlüğü içinde kendi anlamına ve anlam sınırına kavuşur. Bu durum, bu parça ve bütün ilişkisi, ifadenin dilsel yapısı içinde ortaya çıktığından gramatik bir özellik gösterir, anlamının gramatik yapısı ile ilgilidir.³⁶

³⁶ Schleiermacher, "General Hermeneutics", ss. 232-236.

Sonuç

Çağdaş hermeneutik, Schleiermacher'le birlikte başlamıştır. Onun hermeneutik anlayışı içinde, çağdaş hermeneutiğin konu ve kavramları ana hatları ile ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, öncelikle Dilthey'in yöntembilimsel hermeneutiğinin esinini oluşturmuş ve ona zemin hazırlamıştır. Gadamer'in deyişi ile Schleiermacher'ın, hermeneutiği, "İnsanların birbirlerini anlaması zemininde temellendirmesi, hermeneutiğe yeni bir derinlik kazandırmıştır. Öyle ki, bu arada, bir tin bilimleri sisteminin dayanması gereken temeller de ortaya çıkmıştır. Artık hermeneutik sadece teolojinin değil, tüm insan ifadelerini anlamının zemini haline gelmiştir."³⁷ Bu yaklaşım, gramatik ve psikolojik anlama, anlamının tarihselliği, anlamının bütünselliği, anlamının döngüseliği gibi kavram ve konularıyla hermeneutiğe önemli katkılar sağlamış ve ona yeni ufuklar kazandırmıştır. Anlamının yapısını oluşturan gramatik ve psikolojik yanın niteliği her ne kadar çağdaş hermeneutik tartışmalarının çıkış noktasını oluştursa da, bu hermeneutik anlayış asıl önemini tartışmaya yer bırakmayan bir yönelimden alır: Onunla birlikte hermeneutik, yalnız kutsal metinleri değil, insani ifadeleri anlamının ve yorumlamanın da sanatı haline gelmiştir. Bu, önemli bir anlayıştır. Zira daha sonraki bütün tartışmalar, bu temel görüş etrafında şekillenmiştir. Denebilir ki, Schleiermacher'ın bu anlayışıyla, hermeneutik, kendi tarihi içindeki temel sıçrayışını yapmıştır.

ABSTRACT

TOWARDS TO CONTEMPORARY HERMENEUTICS:

SCHLEIERMACHER AND HIS GENERAL HERMENEUTICS

The Main problem of this study is : What is the place and importance of Schleiermacher's general hermeneutics in the evolution of hermeneutics? Where does it separate from traditional hermeneutics, and what does it contribute to contemporary hermeneutics? First of all, in this article Schleiermacher's views on hermeneutics are investigated in order to answer the above stated questions in this article. Schleiermacher's general hermeneutics has contributed to contemporary hermeneutics with its concepts and topics such as grammatical understanding, technical understanding (psychological understanding), intuition, language, totality and historicity of understanding and he has also gained new horizons to contemporary hermeneutics. Although the quality of grammatical and psychological aspects which form the structure of understanding constitute the starting point of the contemporary hermeneutics argument, this sort of hermeneutical understanding heaves no place to interpretation.

³⁷ Hans-G. Gadamer, "Hermeneutik", Çev. Doğan Özlem, *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*'da, ss. (11-28), Ark Yayınları, Ankara, 1995, 15.

With Schleiermacher, hermeneutics has become an art of understanding in both holy texts as well as whole human sciences. This view reflects an important understanding. Hence, all other arguments centre around this main view.

KAYNAKÇA

Bowie, A., "Introduction", in Friedrich Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, ss.(vii-xxx), Cambridge University Press, 1998.

Chladenius, J. M., "Introduction to the Correct Interpretation of Reasonable Discourses and Writings", in Muueller – Vollmer (ed.) *The Hermeneutics Reader*, ss. (55-71), Blackwell, 1986.

Gadamer, H., G. "Hermeneutik", Çev. Doğan Özlem, *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*'da, ss. (11-28). Ark Yayınları, Ankara, 1995.

Grondin, J., *Introduction to Philosophical Hermeneutics*, Yale University Press, 1994.

Özcan, Z., *Teolojik Hermenötik*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.

Palmer, E. R., *Hermenötik*, Çev. İbrahim Görener, İstanbul: Anka Yayınları, 2002.

Schleiermacher, F., *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*, Trans. And Ed. Andrew Bowie), Cambridge University Press, 1998.

Schleiermacher, F., "General Hermeneutics", In *Hermeneutics and Criticism and Other Writings* (Trans. And Ed. Andrew Bowie), ss. (227-268). Cambridge University Press, 1998.